

**ზოგიერთი თურქული ნასესხობა
ქართულ სალიტერატურო ენასა
და მეგრულში**

**SELECTED TURKISH LOANWORDS
IN THE GEORGIAN LITERARY
LANGUAGE AND IN MEGRELIAN**

მაგდა ჭიქაბერიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

მანანა ხვინგია

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

Magda Chikaberidze

Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia

Manana Chvingia

Georgian National University
Tbilisi, Georgia

აბსტრაქტი

ქართულ სალიტერატურო ენაში მრავლად არის თურქული ნასესხობები, რაც საქართველოსა და თურქეთს შორის მრავალსაუკუნოვანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობის შედეგია. აგრეთვე ბევრი თურქული სიტყვა დამკვიდრდა საქართველოს იმ კუთხეთა მეტყველებებში, რომლებიც თურქეთს ესაზღვრება ან მის შემადგენლობაში შედის და თურქეთის პირდაპირ გავლენას განიცდის. მაგალითად: აჭარულში, გურულში, მესხურში (სამცხურ-ჯავახურში), იმერხეულში...

ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ (1453) საქართველო და თურქეთი დამეზობლდნენ. თურქეთის გავლენა საქართველოზე გაიზარდა და ცხოვრების ყველა სფეროს შეეხო. მათ შორის ენებსაც. XVI-XVIII საუკუნეების ქართულ დოკუმენტურ წყაროებში ბევრი თურქული სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსის ტერმინია. ამავე დროს არაერთი თურქული სიტყვა ზეპირი გზით გავრცელდა ქართულ დიალექტებში.

ჩვენ დავინტერესდით და გავეცანით თურქულ ნასესხობებს ქართულ სალიტერატურო ენასა და მეგრულში. კვლევამ ცხადყო, რომ ქართულმა სალიტერატურო ენამ გაცილებით მეტი თურქული სიტყვა შეითვისა, ვიდრე მეგრულმა. ამის მიზეზია ქართულ-თურქული სახელმწიფოებრივი ურთიერთობა, რომელიც, უპირველესად, სალიტერატურო ენაზე აისახა და შემდეგ მის დიალექტებზე.

ქართულ სალიტერატურო ენასა და მეგრულში გვხვდება ზომა-წონის, ფულის ერთეულის, საბრძოლო და სამუშაო იარაღის, პროფესიის / თანამდებობის / სოციალური სტატუსის, სამოსელისა და სხვათა აღმნიშვნელი ტერმინები. არაერთი თურქული სიტყვა სამუდამოდ დამკვიდრდა ქართულში, გაქართულდა. მათ გარეშე თანამედროვე ქართული ენა წარმოუდგენელია.

საკვანძო სიტყვები: სიტყვათა სესხება, თურქიზმები ქართულში, ნასესხობები მეგრულში.

ABSTRACT

The Georgian literary language contains numerous Turkish loanwords, resulting from the centuries-long political, economic, and cultural relations between Georgia and Turkey. Many Turkish words have become established in the speech of those Georgian regions bordering Turkey or historically falling within its sphere of influence—for example, the Adjarian, Gurian, Meskhetian (Samtskhe–Javakhetian), and Imerkhebian dialects.

After the fall of the Byzantine Empire (1453), Georgia and the Ottoman state became neighboring political entities. Turkish influence on Georgia intensified and extended to every sphere of life, including language.

Numerous Turkish socio-economic terms are attested in Georgian documentary sources dating from the sixteenth to the eighteenth centuries. At the same time, many Turkish lexical items spread through oral transmission into Georgian dialects.

The present research investigates Turkish loanwords in the Georgian literary language and in Megrelian. The study revealed that the Georgian literary language has assimilated far more Turkish lexical items than Megrelian. This may be explained by Georgian–Turkish political relations, which were reflected primarily in the literary language and subsequently in its dialects.

In Georgian literary language and Megrelian there are terms denoting units of weight and measure, monetary units, military and work tools, professions, offices, social status, clothing, and other categories. Many Turkish lexical borrowings have become permanently established in Georgian and have undergone full linguistic integration. Without them, the Modern Georgian language would be difficult to imagine.

Keywords: Lexical borrowing, Turkish loanwords in Georgian, loanwords in Megrelian.

შესავალი

ქართულ სალიტერატურო ენაში მრავლად არის თურქული ნასესხობები, რაც თურქეთთან მრავალსაუკუნოვანმა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და კულტურულმა ურთიერთობამ განაპირობა. არაერთი თურქული სიტყვა დამკვიდრდა საქართველოს იმ კუთხეთა მეტყველებაშიც, რომლებიც თურქეთს ესაზღვრება ან ამჟამად მის შემადგენლობაში შედის

და თურქეთის პირდაპირ გავლენას განიცდის. მაგალითად, აჭარულში, გურულში, მესხურში (სამცხურ-ჯავახურში), იმერხელში...

ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ საქართველო და თურქეთი დამეზობლდნენ. თურქეთის გავლენა საქართველოზე გაიზარდა და ცხოვრების ყველა სფეროს შეეხო. მათ შორის ენებსაც. XVI-XVIII საუკუნეების ქართულ დოკუმენტურ წყაროებში მრავლად გვხვდება თურქული წარმოშობის სოციალურ-ეკონომიკური ტერმინოლოგია. ამავდროულად, ბევრი თურქული სიტყვა ზეპირი გზით გავრცელდა ქართულ დიალექტებში.

მეთოდები

ჩვენ გავვეცანით თურქულ ნასესხობებს ქართულ სალიტერატურო ენასა და მეგრულში. კვლევისას გამოვიყენეთ სიტყვათა შედარებითი და შეპირისპირებითი მეთოდები. კვლევამ ცხადყო, რომ ქართულმა სალიტერატურო ენამ გაცილებით მეტი თურქული სიტყვა შეითვისა, ვიდრე მეგრულმა. ამის მიზეზია ქართულ-თურქული სახელმწიფოებრივი ურთიერთობა, რომელიც, უპირველესად, სალიტერატურო ენაზე აისახება და შემდეგ მის დიალექტებზე.

მსჯელობა

ქართულ სალიტერატურო ენასა და მეგრულში ნასესხები თურქული ლექსიკური ერთეულების ნაწილი უცვლელად იხმარება როგორც ფორმობრივად, ისე მნიშვნელობის თვალსაზრისით, ნაწილი კი გარკვეულ ფონეტიკურ თუ სემანტიკურ დონეზე სახეცვლილია. განვიხილოთ სხვადასხვა დარგის ლექსიკა. (ეს ტექსტი დავამატე!)

ზომა-წონის აღმნიშვნელი ტერმინები

ბათმან-ი – მარცვლეულის, ფქვილის საწყაო ერთეული, დაახლოებით ნახევარ ფუთამდე (ზოგ კუთხეში). ერთი ბ. ლობიო (ჩიქობავა 1986: 56).

ბათმანი – მარცვლეულის საწყაო ერთეული. ამჟამად გავრცელებულია რაჭა-ლეჩხუმში, იმერეთსა და გურიაში. დაახლოებით ნახევარ ფუთამდე, სხვადასხვა კუთხეში მეტ-ნაკლები ტევადობისაა. ამ სიტყვის თურქული ადეკვატი **ბათმან-ი** დასტურდება ჯერ კიდევ მე-11 საუკუნის თურქულ ტექსტებში (რუხაძე 1988: 144).

ბათმანი (მეგრ.) – ნახევარფუთიანი საწყაო მარცვლეულისათვის (ქობალაია 2010).

თოფ-ი – მთლიანი ქსოვილი, ბრტყლად დახვეული; ქსოვილის ზომის მსხვილი ერთეული. სამი თ. ჩითი (ჩიქობავა 1986: 241).

თოფი (მეგრ.) – ქსოვილისი ზომის ერთეული (ქაჯაია 2009).

ჩანახ-ი – 1. გულამოდებული ხის (ან თუნუქისაგან გაკეთებული) ცილინდრული ჭურჭელი გარკვეული ზომისა მარცვლეულისათვის (ან ფქვილისათვის); იყენებენ საწყაოდაც. 2. ამ საწყაოს წონისა (დაახლოებით ნახევარი ფუთი). ერთი ჩ. ლობიო (ჩიქობავა 1986: 523).

შდრ. ჩანახი (მეგრ.) – ნახევარი ფუთის საწყაო (ქობალაია 2010).

ფულის ერთეულის აღმნიშვნელი ტერმინები

უზალთუნ-ი (ძვ.) – ათი კაპიკი; ათკაპიკიანი. ვერცხლის უზალთუნი (ჩიქობავა 1986: 426).

შდრ. „უზალთუნი“ მეგრულში არ გვხვდება.

ფარა (ძვ.) – 1. უმცირესი ფულის ერთეული, კაპიკი. 2. (საუბ.) საერთოდ, ფული. გახვრეტილი ფარა (საუბ.) იტყოდნენ ძალიან ცოტა ფულზე (ჩიქობავა 1986: 442).

ფარა – ფული. თეშოთ მილიონი მუთა ფარა რე: ქხს, 1, გვ. 58 – ამისთვის მილიონი არაფერი ფულია. ა, სქანი ფარავა: მ. ხუბ., გვ. 53 – ა, შენი ფულიო. შდრ. ლაზ. ფარა ფული (ნ. მარი) (ქაჯაია 2002).

საბრძოლო / სამუშაო იარაღის აღმნიშვნელი ტერმინები

თოფი – ხელის გრძელსა და ცეცხლსასროლი იარაღი (ჩიქობავა 1986: 241). **თოფი-იარაღი** – თოფი და სხვადასხვა საბრძოლო იარაღი (იქვე: 242).

თოფი (მეგრ.) – თოფი (იარაღი), თოფი (ფართლისა) (ქობალია 2010).

იარაღი – 1. რაიმე სამუშაოს შესასრულებლად საჭირო საგანი ან მოწყობილობა, ხელსაწყო, 2. ბრძოლისა და თავდაცვის საშუალება (თოფი, ზარბაზანი, ხმალი, ხანჯალი და მისთ.) (ჩიქობავა 1986: 244).

იარაღი – რაიმე სამუშაოს შესასრულებლად საჭირო საგანი ან მოწყობილობა: საბა ორბელიანთან – მეომართა აღსაკაზმავი გინა ცხენთა და მჭედელთა; ქართული **იარაღი** იტყვა იგივე უნდა იყოს, რაც აზერბაიჯანული **იარაღი** და თურქული **იარაღი** (რუხაძე 1988: 148)

შდრ. **იარაყი** (მეგრ.) – იარაღი, საჭურველი (ქობალია 2010).

იატაგანი (ძვ.) – მოკლე მოღუნული ორპირი მახვილი (ჩიქობავა 1986: 244).

შდრ. „**იატაგანი**“ მეგრულში არ გვხვდება.

ფალია – 1. ძველებური კაჟიანი თოფის (დამბაჩის) ის ადგილი, სადაც თოფისწამალს აყრიდნენ და ნაპერწკალი ჩნდებოდა. 2. თვით თოფისწამალი. ფალიამ აიარა – ფალია აინთო (ჩიქობავა 1986: 441).

ფალია (მეგრ.) – ფალია (ქაჯაია 2002).

ფინდიხი – მსხვილი სასროლი ტყვია (ჩიქობავა 1986: 446).

ფინდიხი (მეგრ.) – ფინდიხი; სისწრაფე, სიმარდე; ჯირითის სახეობა (ქობალია 2010).

ყამა (კუთხ.) – მრავალწვერა სატევარი (ჩიქობავა 1986: 464).

ყამა – ყამა, სატევარი, ხანჯალი. ათე ჩქიმი წვანდამი *ყამათ* გოუსოფუ შქაშა დუცუ „ამ ჩემი წვერიანი ხანჯლით გავუჩეხ (გავუხეთქ) შუაზე თავს“ (ქაჯაია 2002).

ყამა (მეგრ.) – სატევარი (ქობალია 2010).

ყუმბარა – მსკდომი ჭურვი (ჩიქობავა 1986: 468).

შდრ. სიტყვა „ყუმბარა“ მეგრულში არ დასტურდება.

ურო – 1. დიდი ჩაქუჩი. 2. მოზრდილი ჩაქუჩის მსგავსი სპორტული იარაღი სატყორცნად (ჩიქობავა 1986: 432).

ურო – დიდი ჩაქუჩი... პირდაპირ კავშირში უნდა იყოს თურქულ ენებში საკმაოდ გავრცელებულ სიტყვასთან – **ურმაქ** (ცემა, დარტყმა) ძველი თურქული ენის ლექსიკონში ფიქსირებულია **ურგუ** – „იარაღი, რომლითაც ცემენ“ (რუხაძე 1988: 149).

ურო (მეგრ.) – ურო. ურომ ნარანჯეფი „უროთი ნაცემი“ (ქობალია 2010).

ჩაქუჩი – ხისტარიანი რკინის იარაღი; იყენებენ ლურსმნის ჩასარჭობად, საჭედად და სხვა (ჩიქობავა 1986: 527).

ჩაქუჩი (მეგრ.) – ჩაქუჩი; ჩაქუჩ-კვახჩა-ქულამური – მჭედლის ატრიბუტები, სამჭედლო (სიტყვასიტყვით: ურო, საბერველი და გრდემლი) (ქობალია 2010).

ჩიხრიხ-ი – მოწყობილობა ბამბის კურკის გამოსარჩევად (ჩიქობავა 1986: 533).

ჩიხრიხი (მეგრ.) – ჩიხრიხი, მოწყობილობა ბამბის კურკის გამოსარჩევად (თურქ.) (ქობალია 2010).

პროფესიის, თანამდებობის, სოციალური სტატუსის აღმნიშვნელი ტერმინები

ბეგ-ი – (ძვ.) ფეოდალი, მემამულე (აზერბაიჯანელებში, თურქებში) (ჩიქობავა 1986: 59).

„ბეგი“ ამ მნიშვნელობით მეგრულში არ დასტურდება.

ყაენ-ი – (ისტ.) მეფის ტიტული აღმოსავლეთის ზოგ ქვეყანაში (ჩიქობავა 1986: 464).

ყაენი – ყენი, ყენპატონი – მთავარი, ბატონი (გადატ.) (ქობალია 2020: 816).

ყაზახ-ი – (ძვ. კუთხ.) გლეხი (ჩიქობავა 1986: 464).

შდრ. მეგრ. **ყაზახი / ყაზაყი** – ყაზახი; გლეხი; ვაჟკაცი; კეთილშობილი (ქაჯაია 2002); შდრ. ყაზახი – მდაბიო, გლეხი; ყაზაყი – ვაჟკაცი, მამაკაცი (ქობალია 2010).

ყარაულ-ი – 1. შეიარაღებული მცველი, დარაჯი, გუშაგი. 2. შეიარაღებულ პირთა ჯგუფი, რომელიც სადარაჯო სამსახურს ეწევა (ჩიქობავა 1986: 465).

ყარული (მეგრ.) – დარაჯი, ყარაული. ბავშვი რომ მარტო რჩებოდა, დედა აკვანზე ჯოხს მიაყუდებდა ავსულისგან დასაცავად, ამ ჯოხს ერქვა ყარაული (ქობალია 2010).

საყოფაცხოვრებო ნივთები

თოკ-ი – მსხვილად ნაგრები რამდენიმე წვერი კანაფი, სელი და მისთ. (ჩიქობავა 1986: 241).

თოკი (მეგრ.) – თოკი (ქობალია 2010).

თულუხ-ი – (ძვ.) წყლის საზიდავი (ცხენით და მისთ.) რუმბი ან კასრი, 2. დიდი თუნგი (იციან მთაში) (ჩიქობავა 1986: 242).

შდრ. **თულუხი** (მეგრ.) – მძლავრი, გოლიათი; დიდი თუნგი (ქობალია 2010).

შინაური ცხოველების აღმნიშვნელი სიტყვები

ბულა – დაუკოდავი ხარი (კამეჩი), რომელსაც სანაშენედ ინახავენ, კურო (ჩიქობავა 1986: 65).

ბულა – დაუკოდავი ხარი, კამეჩი, რომელსაც ინახავენ სანაშენოდ. თურქ. ბულა < ქართ. ბულა. ძველი თურქული ენის ლექსიკონის თანახმად, დადასტურებულია მაჰმუდ ქაშგარელთან (რუხაძე 1988: 146).

ბულა (მეგრ.) – ბულა, კურო (ქაჯაია 2001); ბულაია – პატარა ბულა (მოზარდს გამოაჯავრებენ) (ქობალია 2010).

იორლა – კარგად მოსიარულე ცხენი, თოხარიკი (ჩიქობავა 1986: 250).

იორლა (მეგრ.) – იორლა (ქობალია 2010).

გასტრონომიული ტერმინები

ქვიშნა – (კუთხ.) ალუბალი (ჩიქობავა 1986: 456).

ქვიშნა (მეგრ.) – ქვიშნა, ალუბალი, უგრეხელზეც იტყვიან; ქვიშნაბული – ალუბალი (ქობალია 2010).

ხიზილალა [სპ.-თურქ.] – თევზის ქვრითი, საჭმელად გამზადებული (ჩიქობავა 1986: 580).

ხიზილალა (მეგრ.) – ხიზილალა (ქობალია 2010).

სამოსელის აღმნიშვნელი სიტყვები

თივთიკი-ი – 1. თხის, ცხვრის, სიასამურის, კვერნის და ზოგი სხვა ცხოველის წვრილი და ნაზი ბალანი, ამოსული მქისე ფაცახის ქვეშ, 2. ამ ბეწვისაგან დამზადებული ქსოვილი. თივთიკის ჩოხა. თივთიკის ყაბალახი, 3. იგივეა, რაც გერმა. თივთიკის ბალიში (ჩიქობავა 1986: 241).

შდრ. მეგრ. **თიფთიკი** – თივთიკი (ქობალია 2010).

ქეჩი-ი – (კუთხ.) იგივეა, რაც ბოტი (ჩიქობავა 1986: 454).

ქეჩი (მეგრ.) – თხა, ყოჩი (იგივეა, რაც ქენჩი); ქენჩი – ფარის, ნახირის წინამძღოლი, ყოჩი; ფრენია, ხტუნია; ავარდნილი, რქიანი (გადატ.) (ქობალია 2010).

ქეჩა – იგივეა, რაც ნაბადი (ჩიქობავა 1986: 454).

ქეჩა (მეგრ.) – თეჩა, შეუღებავი ნაბადი (ქობალია 2010).

ჩექმა – მაღალყელიანი ფეხსაცმელი, წაღა (ჩიქობავა 1986: 531).

ჩექმა (მეგრ.) – ჩექმა (ქობალია 2010).

ზედსართავი სახელები

დინჯი-ი – 1. დარბაისელი, მშვიდი, წყნარი (ადამიანი), 2. აუჩქარებელი, აუღელვებელი, დარბაისლური (ქვევა, ლაპარაკი) (ჩიქობავა 1986: 213).

დინჯი – დარბაისელი, მშვიდი, წყნარი. ზმნზ. დინჯად, ნაწარმოები ზმნები: დინჯდება, დინჯობა (ქველ); არ დასტურდება ეს სიტყვა არც ს.-ს. ორბელიანისა და არც ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში, რაც მეტყველებს მის მოგვიანო ხანის ნასესხობაზე ქართულ ენაში. ქართ. დინჯი < თურქ. დინჩ. (რუხაძე 1988: 146).

შდრ. მეგრ. **თინჩი** – დინჯი, მშვიდი, დარბაისელი; **თიჯ/თიჯ** – დინჯი (ქობალია 2010).

ლაფჩი-ი – ნელი, ზანტი; დოყლაპია (ჩიქობავა 1986: 275).

შდრ. მეგრ. **ლოფოჩო** – გაღლეტილი; ხის, უპირატესად, ბლის ქერქი; ქვევრის სარქველი ბლის ქერქისაგან; ყრუ-მუნჩი; უდარდელი, ყურს რომ არაფერზე შეიფერთხავს (გადატ.) (ქობალია 2010).

სხვა ნასესხობები: ომახიანი – რიხიანი, ვაჟკაცური, ძლიერი; **ოინბაზი** – თვალთმაქცი, ეშმაკი, მატყუარა; **ფინთი** (საუბ.) – ცუდი, უვარგისი; **ქორფა** – ახალი, ნორჩი; **ყირმიზი** – წითელი; **შლეგი** – გიჟი, გადარეული, ფეთიანი...

ქართულ სალიტერატურო ენაში აგრეთვე მრავლად გვხვდება **პროფესიის, თანამდებობის, სოციალური სტატუსის** აღმნიშვნელი თურქული წარმოშობის სიტყვები. ესენია: **თოქმაჩი** – უროს მცემელი სამჭედლოში; **თულუხჩი** – მეთულუხე; **იანიჩარი** – პრივილეგირებული ქვეითი ჯარი სულთნის თურქეთში XIV-XIX სს-ში; **იასაული** – რევოლუციამდე პოლიციის მოხელე სოფელში; **უზბაში** – ასისტავი, მამასახლისი; **ფაშა** – უმაღლესი სამხედრო ან სამოქალაქო წოდებულება ძველად ოსმალეთში, ეგვიპტეში და ზოგ მუსლიმანურ ქვეყანაში; **ყარაჩოღელი** (ყარაჩოხელი) – ძველ თბილისში ვაჭარი ან ხელოსანი; **ყაჩალი** – შეიარაღებული თავდამსხმელი, მძარცველი, ავაზაკი; **შამანი** – მკურნალ-ჯადოქარი, რომელიც თითქოს სულების დახმარებით კურნავს ავადმყოფებს; **ჩარჩი** – გამყიდველი, ქორვაჭარი, სპეკულანტი; **ხანი** – მეფე, მთავარი ზოგიერთი თურქი და მონღოლი ხალხისა...

სამოსელის აღმნიშვნელი სიტყვები: **ლაფჩინი** (კუთხ.) – წაღა ერთგვარი; **ფოსტალი** – ფლოსტი; **ქულაჯა** – მამაკაცის ზედა სამოსელი

ძვირფასი ქსოვილისა, ბეწვმოვლებული; **ქურქი** – თბილი (საზამთრო) ზედა ჩასაცმელი ბეწვეულისა; **ყაბალახი** – რბილი ქსოვლისი წოწოლა გრძელტოტებიანი თავსაბურავი, ჩვეულებრივ, მამაკაცისა; **ჩალმა** – თავზე შემოსახვევი საბურველი მამაკაცისა მუსლიმანურ ქვეყნებში; **ჩოხა** – 1. მამაკაცის ზედა ტანსაცმელი, წელში გამოყვანილი, ღრმად გულამოჭრილი; აქვს მაჯამდე ჩახსნილი სახელოები და განიერი კალთები; იცვამენ ახალუხს ზევიდან...

გასტრონომიული ტერმინები: **არტალა** – ძროხის ბარკლის ქვედა ნაწილი ან ამ ნაწილისაგან დამზადებული წვნიანი შეჭამანდი; **ბურღული** – პურეულის მსხვილად დაღერდილი მარცვალი; **ტოლმა** – დაკეპილი ხორცი ბრინჯით და სხვადასხვა სანელებლით შეზავებული, კომბოსტოს ან ვაზის ფოთოლში გუნდ-გუნდად შეხვეული და წვენში მოხარშული; **ყაურმა** – თავისსავე ქონში მოხრაკული ხორცი ხახვით; **ყალი** – დამარილებული გამხმარი ხორცი, **ჩაროზი** – დესერტი...

საუკუნეების განმავლობაში, საქართველოს მიმართ თურქეთის აგრესიული პოლიტიკის მიუხედავად, ქართველ და თურქ ხალხებს შორის ურთიერთობა გამყარდა, რაც ენებზეც აისახა. ბევრი თურქული სიტყვა ქართულში სამუდამოდ დამკვიდრდა, გაქართულდა. მაგალითად: ბული, ბოლმა, დინჯი, თუთუნი, თოკი, იარა, იარლიყი, მაზუთი, ოინი, ოჯახი, ქორფა, ყადაღა, ყუთი, ჩალიჩი, ჩიბუხი, ხარდანა... მათ გარეშე თანამედროვე ქართული ენა წარმოუდგენელია.

გამოყენებული ლიტერატურა

რუხაძე 1988: რუხაძე ლ., ზოგიერთი თურქული ნასესხობის შესახებ ქართულში. ჟურნალი „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, №4.

ქაჯაია 2001-2009: ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ოთხ ტომად. თბილისი, ტ. I – 2001, ტ. II-III – 2002, ტ. IV – 2009. გამომც. „ნეკერი“, „ინოვაცია“.

ქობალია 2010: ქობალია ა., მეგრული ლექსიკონი. თბილისი. გამომც. „არტანუჯი“.

ქობალია 2020: ქობალია ა., ქართულ-მეგრული ლექსიკონი. თბილისი. გამომც. „არტანუჯი“.

ჩიქობავა 1986: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული. მთავარი რედაქტორი არნ. ჩიქობავა. თბილისი.

References

Chikobava 1986: Explanatory Dictionary of the Georgian Language, single-volume edition. Chief Editor: Arn. Chikobava. Tbilisi.

Kajaia 2001-2009: Kajaia O., Mingrelian–Georgian Dictionary, Tbilisi, Vol. I – 2001, Vol. II-III – 2002, Vol. IV – 2009. Publishing Houze “Nekeri“, „Inovacia“.

Kobalia 2010: Kobalia A., Mingrelian Dictionary. Tbilisi. Publishing Houze “Artanuji“

Kobalia 2020: Kobalia A., Georgian–Mingrelian Dictionary. Tbilisi. Publishing Houze “Artanuji“.

Rukhadze 1988: Rukhadze L. On Some Turkish Loanwords in Georgian. Matsne, Series of Language and Literature, №4. Tbilisi.